

ТЕМА 4

Тактика обшуку і виїмки

План лекції

1. Поняття, принципи і задачі обшуку та виїмки.
2. Тактичні прийоми обшуку та виїмки.
3. Тактика виїмки.
4. Фіксація результатів обшуку та виїмки.

1. Поняття, принципи і задачі обшуку та виїмки

Обшук – це слідча дія, яка спрямована на примусове обстеження ділянок місцевості, приміщень, осіб і яка здійснюється в межах КПК уповноваженою особою з метою виявлення і вилучення матеріальних об'єктів (зброя злочину, речей, предметів, документів), які мають значення для розслідування справи.

Обшук проводиться у випадках, коли маються достатні підстави вважати, що в певному приміщенні, на ділянці місцевості знаходяться зброя злочину, предмети, цінності, інша доказова інформація, що має значення по справі.

Обшук як процесуальна дія проводиться після порушення кримінальної справи. У випадках, що не терплять зволікання, обшук може проводитись до порушення кримінальної справи (при отриманні оперативної інформації про вчинений злочини чи готування до злочину) з обов'язковим повідомленням прокурора та судді.

Виїмка – це слідча дія, спрямована на вилучення конкретних предметів та документів (заздалегідь відомих), що мають значення для справи без попереднього пошуку.

Різниця між обшуком і виїмкою полягає в тому, що при обшуку слідчий може і не знати, що він знайде, і взагалі не знає, де знаходяться зброя злочину, речі, цінності, особи чи труп. Слідчий шукає все, що може мати значення по розслідуваній справі. При виїмці слідчий точно знає, що необхідно вилучити і де воно знаходиться.

Обшук є примусовою дією, пов'язаною з оглядом приміщень, території, що споріднює обшук з оглядом місця події.

Але відрізняються вони тим, що:

- а) обшук проводиться на території, яка не є місцем події;
- б) розшуковуються предмети, коло яких заздалегідь визначене (зброя, цінності, знаряддя злочину, речі, які викрадені). При огляді місця події належність предметів до злочину практично не визначена і зв'язок їх з місцем події має характер припущень.

Принципи обшуку і виїмки

Принципи як основоположні засади слідчої дії, яка регламентована законодавчо, полягають у наступному.

Законність. Обшук як примусова дія, що певним чином порушує гарантовані Конституцією права громадян, повинна проводитися за наявності достатніх підстав. До проведення обшуку слідчий виносить постанову про необхідність цієї слідчої дії і отримує санкцію (дозвіл) судді.

Плановість. Визнавши провадження обшуку необхідним, слідчий складає план проведення слідчої дії. При цьому необхідно передбачити сили і засоби, які будуть використані при обшуку. В залежності від слідчої ситуації (наявності інформації про місце обшуку, предмети, речі, які можуть бути знайдені) слідчий вживає заходів щодо залучення до проведення обшуку певної кількості учасників (в тому числі спеціалістів, оперативних працівників, понятих) та необхідних технічних засобів. В плані проведення обшуку необхідно передбачити:

- хід дії, починаючи з підходу до місця обшуку, вирішення питання про необхідність маскуванню мети приходу (наприклад, під виглядом представників ЖКП);
- вибір тактичних прийомів;
- використання необхідних технічних засобів;
- підведення підсумків;
- складання протоколу.

Раптовість. Це один із важливих організаційних і тактичних принципів. Обшук (як і виїмка) повинен бути несподіваним як для особи, що обшукується, так і для інших осіб. Мета – уникнути можливості переховати або знищити докази, які мають значення для справи.

Наступальність. Це активність у проведенні обшуку,

енергійність пошуку.

Науковість. Крім застосування необхідних технічних засобів, це врахування рекомендацій психології щодо поведінки людини в екстремальних ситуаціях (це стосується як учасників обшуку, так і підозрюваних або членів їх сім'ї).

Задачами обшуку є:

- а) вилучення об'єктів, які мають відношення до розслідуваного злочину;
- б) фіксація місць їх укриття;
- в) залучення знайдених об'єктів до справи.

Види обшуку

Класифікація обшуків проводиться за різними критеріями.

За об'єктом обшуку:

- обшук приміщень – найбільш поширена слідча дія. В залежності від того, яке призначення приміщень, тактичні прийоми будуть різнитись (квартира, житловий будинок, гараж, склад). До речі, в житловому будинку приміщення мають різне значення, і тому обшук у спальні буде відрізнятись від обшуку у ванні;
- обшук на відкритій місцевості (в полі, в лісі, в городі і таке інше);
- обшук транспортних засобів;
- особистий обшук.

За послідовністю проведення:

- первинний – обшук, що проводиться вперше і, як правило, на початку розслідування;
- повторний – проводиться у випадках, коли:
  - а) первинний обшук проведено не професійно або без достатнього уявлення про ознаки об'єктів, які розшукувались;
  - б) обшук проводився при несприятливих умовах;
  - в) отримана додаткова інформація про об'єкти або можливі місця їх приховування;
  - г) особи (підозрюваний або члени сім'ї), заспокоєні результатами обшуку, можуть повернути сховані речі.

За кількістю об'єктів, що підлягають обшуку:

- одиничний – проводиться в одному місці;
- груповий – проводиться одночасно в декількох місцях (по місцях проживання співучасників або в різних приміщеннях підозрюваного – квартира, дача, гараж).

2. Тактичні прийоми обшуку та виїмки

У зв'язку з тим, що обшук в порівнянні з іншими слідчими діями найбільш трудомісний і вимагає багато часу для досягнення поставленої мети, необхідно ретельно підготуватись до проведення обшуку (крім випадків, коли проведення обшуку не терпить відкладення). Підготовка може включати два етапи:

- 1) заходи, які здійснюються слідчим з моменту прийняття рішення і до прибуття на місце обшуку. Вони можуть включати: вивчення й аналіз матеріалів справи; збір інформації про предмети, які необхідно відшукати, про місце їх можливого приховування; а також про індивідуальні особливості особи, у якої проводиться обшук;
- 2) заходи, які здійснюються з моменту прибуття на місце обшуку і до початку обшуку, – це з'ясування обставин на місці, розстановка учасників обшуку, постановка перед ними задач, порядок обміну інформацією під час обшуку, завдання і місце розташування понять та інше.

За загальним правилом обшук починається з пред'явлення особі постанови (санкції) про проведення обшуку у неї і пропонується добровільно видати слідчому речі, цінності, документи, зброю і таке інше. Це не позбавляє слідчого права провести обшук. Інколи важко заздалегідь визначити, що може знаходитись у особи і мати відношення до злочинної діяльності.

При проведенні обшуку важливе значення (позитивну роль) має комунікабельна поведінка слідчого, а саме: залучення осіб, у яких проводиться обшук, в діалог, подолання їх конфліктного настрою шляхом відповідних роз'яснень, стимулювання позитивних якостей особи, з'ясування причин і умов, які перешкоджають добровільній видачі розшукуваних пред-

метів.

Психологічний контакт з особами, у яких проводиться обшук, можна використати для виявлення предметів декількома прийомами.

По-перше. Практика свідчить, що механічне поставлення слідчим себе на місце особи не дає позитивних результатів. Зацікавлені особи ховають предмети і роблять сховища у відповідності із звичним образом життя, своєю професією, родом занять. Столяри влаштовують сховища в стінах шаф, шухлядах; домогосподарки використовують меблі, посуд, дитячі іграшки, подушки тощо.

По-друге. Особи уважно слідкують за діями слідчого, і їх вираз обличчя може змінюватись в залежності від наближення до сховища. Тому доречно буде одному із учасників обшуку слідкувати за поведінкою обшукуваного.

По-третьє. Прийом “словесної розвідки” полягає в тому, що на запитання про розташування приміщень особа намагається або взагалі не згадувати про ті місця (приміщення), де знаходиться сховище, або згадувати частково.

По-четверте. Іронічні зауваження – “пошукайте ще там” – спрямовані викликати слідчого на конфлікт. Якщо обшук проводиться у особи, яка дійсно нічого не приховує, то вона відчуває себе морально травмованою і реагувати на обшук нарочитою бравадою та іронією, як правило, не буде.

Організація дослідження матеріальної обстановки при обшуку багато в чому подібна з оглядом місця події.

Межі і вибір направлення руху слідчий обирає у відповідності із обстановкою і задачами, які стоять.

Вибір методів пошуку визначається слідчим.

Метод суцільного пошуку застосовується в ситуації інформаційної невизначеності щодо місця знаходження розшукуваних предметів.

Вибірковий метод полягає в першочерговому дослідженні найбільш вірогідних місць приховування предметів і визначається слідчим, виходячи із отриманої інформації.

Особливості тактики окремих видів обшуків

Обшук у приміщеннях, на відкритій місцевості, в автотранспорті, особистий огляд мають певну специфіку. Тому

корисно буде розглянути хоча б в загальних рисах ці види обшуку.

Обшук у приміщеннях характеризується наявністю різноманітних речей (меблі, посуд, білизна, одяг, взуття) і конструктивних особливостей приміщень.

Приховати речі (особливо невеликі за розмірами), цінності, зброю можна в недоречних і непередбачуваних, на перший погляд, місцях: дерев'яна підлога – під підлогою, підвісні стелі – за ними. Тому спочатку треба визначитись в послідовності огляду. Крім названих – стіни, світильники, меблі, були випадки приховування в білизні ліжка немовляти, в іграшках.

Специфіка обшуку визначається і призначенням приміщення (спальня, кухня, туалетна кімната, підсобне приміщення).

Обшук на відкритій місцевості – подвір'я, город, сад – передбачає використання спеціального інвентарю (лопати, ломи, кирки), металошукачів, трупопошукачів тощо.

Обшук транспортного засобу визначається своєю специфікою. Речі можуть бути приховані в сидіннях, під обшивкою засобу, в шинах колес, не говорячи вже про подвійне дно в багажному відділенні автомобіля. Корисно залучати до такого обшуку спеціаліста-автомобіліста. В окремих випадках доречно використовувати службову собаку, натреновану на розшук вибухівок, зброї, наркотиків.

Специфіка *особистого обшуку* полягає в тому, що він повинен проводитися особами однієї статі із обшукуваною особою. Як правило, приховування стосується одягу і взуття особи. В дуже рідких випадках особа може щось ковтати або тримати в роті.

3. Тактика виїмки

У зв'язку з тим, що виїмка як слідча дія має одну природу з обшуком і полягає в примусовому вилученні в особи предметів, документів, поштово-телеграфної кореспонденції, тактичні прийоми, що застосовуються при обшуку, використо-

вуються і при виїмці.

Виїмка все ж таки відрізняється від обшуку тим, що слідчий вилучає в особи конкретні предмети, документи, які йому відомі і відоме їх місце знаходження.

При виїмці не проводяться пошукові дії. Процесуальна сторона цієї слідчої дії передбачає:

- законні підстави виїмки (мотивована і санкціонована постанова слідчого);
- складання протоколу;
- присутність понятих.

При виїмці поштово-телеграфної кореспонденції понятими, як правило, являються працівники відділення зв'язку, які також попереджаються про нерозголошення відомостей, які стануть їм відомі при цьому.

При вилученні предметів і документів виникає потреба у кваліфікованій консультації фахівців (експертів-криміналістів, бухгалтерів, інших спеціалістів) для того, щоб правильно, наприклад, описати в протоколі те, що вилучається.

4. Фіксація результатів обшуку та виїмки

Обов'язковою процесуальною формою фіксації обшуку і виїмки є складання протоколу. В протоколі відображається все, що відбувається у процесі слідчої дії. В протоколі зазначається: хто, коли, де, з ким, як провів обшук, що знайдено, що вилучено, які технічні засоби використано.

Проводиться також детальний опис того, що вилучено. При ошукі може застосовуватись фотозйомка, аудіо- і відеозапис (про це робиться запис у протоколі).

Фотозйомка проводиться за правилами судової фотографії (орієнтуючий, оглядовий, вузловий, детальний знімки як сховищ, так і речей, що вилучені).

У протоколі вказуються зауваження, які поступили від учасників під час обшуку.

При проведенні обшуку складаються плани, схеми приміщень із вказівкою місць розташування сховищ.

При виїмці у протоколі вказуються найменування, зміст, ознаки вилучених предметів та доказів.

Завдання до семінарського заняття

Теоретичні питання

1. Поняття обшуку та виїмки.
2. Принципи та задачі обшуку.
3. Види обшуку.
4. Тактичні прийоми обшуку.
5. Методи обшуку.
6. Тактичні прийоми виїмки.
7. Способи фіксації результатів обшуку та виїмки.

Практичні завдання

Скласти тактичний план обшуку за такою схемою (фабула довільна):

1. Визначення задач обшуку, виходячи із фактичних даних.
2. Стисла характеристика особи, у якої має проводитись обшук.
3. Характеристика об'єктів обшуку (будинок, квартира, місцевість тощо).
4. Перелік організаційних питань, які повинні бути вирішені при підготовці до проведення обшуку (визначення учасників та розподіл між ними обов'язків, часу проведення обшуку, транспорт для доставки учасників до місця обшуку, забезпечення науково-технічними засобами тощо).
5. Визначення методів обшуку:
  - за послідовністю пошуку (з дотриманням послідовності, без дотриманням послідовності);
  - за характером дій учасників (спільні, роздільні);
  - за відношенням до об'єкта обшуку (без порушення цілісності, з порушенням цілісності).
6. Визначення способів фіксації ходу та результатів обшуку.

Реферати

1. Тактико-психологічні особливості проведення обшуку.

2. Етичні основи тактики обшуку і виїмки.

Література до теми

1. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2. – Харків: Консум, 2001. – С. 160-179.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова. – 3-е изд. – М.: Спарк, 2004. – С. 279-293.
3. Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 307-319.
4. Ратинов А.Р. Обыск и выемка. – М., 1961.
5. Михайлов А.И. Обыск. – М., 1973.
6. Закатов А.А., Ямпольский А.Е. Обыск. – Волгоград, 1983.
7. Хільченко С. Проведення обшуку у справах про розповсюдження порнографічних предметів // Право України. – 2003. – № 6.